

**ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНІ РИЗИКИ ТА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ
(1991-2006 рр.).**

Постійне вживання і творчий розвиток власної мови є невід’ємною ознакою буття будь-якої нації. Разом з тим насильницька або не досить виважене поширення мови більшості адміністративними засобами або безкомпромісне піднесення меншістю статусу власної мови дестабілізує ситуацію в країні і суперечить засадам демократії. За словами відомого соціолога В.Хмелька як опосередкований показник сепаратистських настроїв можна брати крім ставлення до об’єднання з Росією в одну державу і ставлення до надання російській мові статусу другої державної [3, с.24].

У той же час, дослідники національної політики в посткомуністичних країнах чеські вчені В.Данчак і М.Павка констатують, що вживання мови вельми сильно детермінує політичні надбання українців, загрожує незалежності країни. Вони вважають, що “існування української мови не є захищеною, а тим більше це загрожує українському народу, а мовна політика держави мусить бути засуджена”¹ [30, с.250]. Дезінтеграційні ризики в Україні і мовна політика в Україні також досліджуються в працях Я.Грицака, В.Говгаленка, О.Майбороди, Е.Мамонтової, І.Кононова, М.Рябчука.

Серед тих, хто відстоює права української мови, як єдино можливої в якості державної, домінує наступна точка зору: розширення сфери використання російської мови, а також юридичне закріплення її нинішнього становища загрожує як українській мові, так і державі в цілому. Їх опоненти вважають, що в більшості регіонів російська є мовою міжнаціонального спілкування; демократична держава повинна захищати інтереси всіх громадян, а не тільки “титульної нації”; українська і російська культура завжди взаємно збагачували

¹ Dančák B., Pavka M. *Národnostní politika ne Ukrajiě—vývoj a efekty* // Dančák B., Fiala P. *Národnostní politika v postkomunistických zemích.*—Brno: Masarakova univerzita, 2000.—s.239-254.

один другого, тому надання російській мові статусу державної відповідає інтересам як російської так і української нації [6, с.122].

Так, В.Говгаленко вважає, що єдина державна мова має комунікативну функцію, яка об'єднує народи в державі. Натомість варіант введення двох державних мов більш конфліктний з огляду на надання преференцій мові, яка і так витісняє мову одного з основних етносів в країні. Розмежування принципів застосування двох мов важко провести, а при наявності вільного вибору мови продовжиться катастрофічне витіснення української мови більш матеріально і інституціонально забезпеченою російською. У випадку ж введення обов'язковості вивчення двох мов, це не принесе полегшення в регіони, звідки виходить ініціатива введення другої мови, але призведе до погіршення становища малих народів, яким прийдеться вивчати три мови². З огляду на тривалу дискримінацію в Україні мови корінного етносу О.Андрійчук навіть запропонував здійснювати політику позитивної дискримінації для відновлення українською мовою власного мовного простору³ [43, с.20].

У свою чергу дослідник О.Лагутін стверджував, що в Україні проводиться політика стирання міжетнічних відмінностей, аналогічна тій, яка реалізовувалася в СРСР. На його думку, закріплення демократичних принципів національної політики в законах і Конституції республіки є суто декларативним, а російська мова в Україні не отримала офіційного визнання, яке б відповідало її реальному поширенню⁴ [41, с.101, 104-105].

Отже, у більшості наукових досліджень їх автори намагаються обґрунтувати свою позицію в мовному питанні. Натомість автор у статті ставить завдання проаналізувати мовну політику незалежної Української держави в 1991-2006 рр., дослідити і дати оцінку спробам окремих політичних сил надати російській мові статус державної.

² Говгаленко В. Язык в поствыборном союзе . Каковы перспективы решения одной из важнейших проблем // Зеркало недели.—2006.—3 июня.—С.21.

³ Андрійчук О. Бремя толерантности: о статусе языка и демократических стандартах // Зеркало недели.—2006.—8 июля.—С.20.

⁴ Лагутин А.В. Этнические аспекты институционализации политического процесса на Украине // Полис.—2001.—№4.—С.101, 104-105.

На момент створення незалежної держави українська і російська мови були рівноправними лише формально, а фактично на більшій частині території країни, особливо на Сході та Півдні, панувала російська⁵ [40, с.588].

В умовах розпаду СРСР партійно-радянські органи розпалювали побоювання у російськомовного населення про утиски після здобуття Україною незалежності. Проте, станом на 1989 р. росіяни і євреї мали більший відсоток представників серед інженерно-технічних спеціальностей [15, с.160]. Цим, імовірно, визначалася спрямованість політичної активності останніх в основному в сторону матеріально-прагматичних цілей і пасивне сприйняття українського національно-державного відродження. Крім того, прийняття 1 листопада 1991 р. Декларації прав національностей, яка гарантувала рівні політичні, економічні, соціальні і культурні права всім етносам України в значній мірі зняло напругу на Сході і Півдні країни і вплинуло на результати голосування 1 грудня 1991 р. за незалежну Україну.

Проте підтримка української самостійності серед населення України, а особливо серед російськомовних громадян південних і східних областей, наблизилася до найбільш низької помітки під час глибокої економічної і політичної кризи 1993-1994 рр. У кінці 1993 р. ЦРУ (СІА) зробило прогноз про можливість в Україні громадянської війни—між україномовним і російськомовним населенням, Заходом і Сходом, націоналістами і комуністами [18, с.179].

Проведені в середині 1994 р. Центром “Соціальний моніторинг” Національного інституту стратегічних досліджень опитування засвідчили значні відмінності в зовнішньополітичних орієнтаціях громадян в регіональному і етнічному вимірах: об’єднання республік СНД в одну державу підтримувало 73,4% жителів східних областей, 60%—в Криму, 55,7%—на Півдні, 36,7%—в центральних і північних областях, 36%—в Києві, 19,8%—в західних областях; серед українців ідею підтримувало 40,3%, серед росіян України—64,7%⁶ [33, с. 61].

⁵ Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищих навч. Закладів /За заг. Ред. А.Колодій. – К.: вид-во “Ай-бі”, 2002.—С.588.

⁶ Михальченко Н.И., Андрущенко В.П. Беловежье. Л.Кравчук. Украина 1991-1995.—К.: Центр духовной культуры, 1996.—С.61.

Проте, з огляду на відсутність причин для виникнення протестних настроїв серед російськомовних був відсутній ліберально-демократичний рух, який би захищав російську мову і російськомовність⁷ [43, с.20]. Натомість лозунги про захист російської мови використовували виключно маргінальні політичні сили.

У 1994-2004 рр. мовна проблема не була розв'язана, але авторитарний стиль управління президента Л.Кучми усунув можливість використання фактора російської мови для дестабілізації в країні. Спроби надання російській мові статусу державної в південно-східних областях не мали широкого розголосу і не виходили за межі декларацій. Так, перший референдум щодо використання російської мови нарівні з державною українською Харківська міська рада провела у 1994 році. У 1996 р. міськрада колишньої столиці УСРР вирішила дозволити використовувати російську мову в обігу місцевих документів нарівні з державною.

Це рішення було опротестоване прокуратурою, однак міська рада відмовилася задовольнити протест, після чого законність рішення харківських депутатів розглядалася в судових органах. У лютому 2001 р. Верховний Суд України визнав, що міськрада перевищила свої повноваження, ухвалюючи рішення про двомовність, однак міськрада на сесії відмовилася виконувати рішення суду. У квітні 2001 р. депутати міськради знову повернулися до цього питання й вирішили провести в місті консультативне опитування про офіційне використання російської мови нарівні з державною⁸.

У підсумку під час опитування, яке проводилося одночасно з виборами до Верховної ради та органів місцевого самоврядування у 2002 р., 81,56% опитаних харків'ян відповіли "Так!" застосуванню російської мови нарівні з державною в усіх сферах суспільного життя, а також жителі міста підтримали ідею надання Харкову спеціального статусу міста загальнодержавного значення⁹.

⁷ Андрийчук О. Бремя толерантности: о статусе языка и демократических стандартах // Зеркало недели.— 2006.—8 июля.—С.20.

⁸ Онисько Н. Русифікація східної столиці // Поступ.— Львів, 2002. —11-17 квітня. — С.5.

⁹ Онисько Н. Русифікація східної столиці // Поступ.— Львів, 2002. —11-17 квітня. — С.1.

Восени 2002 р. регіональна влада Криму, Дніпропетровської, Луганської та Миколаївської областей висловилися за проведення референдумів про державний статус російської мови. Крім того, Луганська облрада, з ініціативи місцевих відділень Всеукраїнської громадської організації “Російський рух”, партій “Російський блок” і “Російсько-український союз”, звернулася до депутатів Верховної Ради України з пропозицією надати російській мові статус другої державної¹⁰.

Ці погрози супроводжувалися резолюціями з вимогами до Президента якомога міцніше боротися з опозиційною акцією “Повстань Україно”. Одночасно губернатори поширювали інформацію про начебто заклики В.Ющенка згорнути співпрацю з Росією “на користь однобічної орієнтації на НАТО”, що свідчило про спробу надати виступам опозиції галицько-націоналістичного забарвлення, нанести на політичне протистояння влади і опозиції наліт мовно-етнічної напруги.

Штучність вимог про введення другої державної мови засвідчили результати соціологічних опитувань. Так, згідно опитувань у вересні 2002 р. Донецького інформаційно-аналітичного центру мовне питання не увійшло до десяти найактуальніших проблем російськомовного Донецька¹¹.

Одночасно відзначимо, що незважаючи на мовні протести соціологи вважають, що кількість тих, хто вважає рідною російську загалом дещо зросла у порівнянні 1994 і 2002 рр. Особливо це помітно на Півдні, де частка російськомовних зросла аж на 17%. Навіть у Центрі, де частка самоідентифікованих українців помітно зростає, частка україномовних дещо зменшується. Одночасно у період 1994-2004 рр. змінилася кількість осіб, які позиціонують себе як українці— у Центрі частка самоідентифікованих українців помітно зросла з 60% до 80%, а на Півдні зменшилася з 70% до 60% [11, с.25-27].

Як свідчили результати перепису 2001 р., національні меншини, не дивлячись на підтримку розвитку їх мов і культур зі сторони української

¹⁰ Старцев В. Язык мій, чий ти ворог? // Дзеркало тижня. – 2003. – 1 березня. – С.21.

¹¹ Медведев О. Палії мовної війни. Хто й чому грається із сірниками? // Політика і культура.—2002.—29 жовтня-4 листопада.—С.12-13.

держави, стрімко русифікувалися, а не українізувалися. Так, 88,5% греків, 83% євреїв, 64,7% німців, 62,5% білорусів, 58,7% татар, 30% болгар рідною визнавали не свою рідну мову, а російську [6, с.130].

Безсумнівним залишався факт домінування російської мови в багатьох сферах. Згідно даних Центру ім. Разумкова в 2003 р., 81,2% громадян України вважали, що національно-культурні потреби російськомовного населення задовольняються повністю чи частково. Єдиною сферою, де переважання української мови було безумовним—це освіта. В 2000-2001 навчальному році 70% дітей отримали середню освіту на державній мові (для порівняння в 1991/1992 навчальному році цей показник склав 49%) [6, с.127].

Проте, на Сході, де російськомовне населення складає 90%, твердження про закріплення тенденції українізації сфери освіти не виправдовувалося. Тільки в 14% шкіл Донецької області викладання у 2000/2001 рр. велося на українській мові. В Луганській області цей показник складав 17%. Дещо інша ситуація склалася в Дніпропетровській (68%) і Харківській (55%) областях. Натомість в Автономній республіці Крим 97% середніх шкіл в якості мови навчання використовували російську. Українські школи складали 0,9% від загального числа і відповідно 2,1% шкіл вели вивчення на мові корінної нації півострова [6, с.128].

Ситуація в мовній сфері ускладнювалася тим, що існували розбіжності між етнічною та мовною самовизначеністю особи, російська мова в багатьох випадках продовжує виконувати функції мови міжнаціонального спілкування, в той час як державною мовою є українська і неоднаковою була мовна ситуація у різних регіонах України [24, с.19].

Відсутність серйозного поступу в розвитку української культури і мови викликало відчуженість і пасивність української еліти. Так, письменник В.Цибулько зауважував, що в українському випадку титульну націю можна експлуатувати як донора на будь-які випадки життя, а насправді зважати на неї ніхто не збирається¹² [39, с.12].

¹² Цибулько В. Україна—імперія // Експрес.—2003.—31 липня—7 серпня.—С.12.

Єдність країни зазнала удару після сепаратистських дій керівництва південно-східних регіонів України під час президентських виборів 2004 р. Проте громадяни України усвідомлювали відсутність серйозних підстав для сепаратизму і штучність його ініціювання. Так, 34,46% опитаних газетою “День” 30 листопада 2004 р. вважали сепаратизм в Україні політтехнологією з метою шантажу; 22,3%—вимушеною необхідністю прихильників В.Януковича; 25,42%—бажанням місцевої влади захистити свої посади і свій бізнес, а 12,43% опитаних—результатом зовнішнього впливу¹³ [33].

Помаранчева революція виявила, що в українському суспільстві формується нова свідомість—демократична свідомість росіян і/чи російськомовних, які почуваються повноцінними і повноправними громадянами України. Вони чудово знають, що в демократичній Україні ніхто не примушуватиме їх відмовитися від російської мови вдома, чи на вулиці, чи на робочому місці. Але саме ця категорія українських громадян, як правило, чудово знає українську мову і послуговується нею, коли це необхідно¹⁴.

Проте після Помаранчевої революції суспільно-політичної стабілізації в країні не було досягнуто. Моніторингові дослідження стану українського суспільства проведені у квітні 2005 р. Інститутом соціології НАНУ засвідчили зростання у громадян країни страхів щодо можливості розпаду країни та загострення міжнаціональних стосунків. Так, у 2004 р. міжнаціональних конфліктів боялися 12,8% опитаних, а у 2005 р.—16,7%. Страх за єдність країни у 2004 р. виникав у 10,8% опитаних, натомість у 2005 р.—у 18,9% опитаних [19, с.167].

Праві російські політики умовами дійсної дружби, співробітництва і партнерства між Росією і Україною після Помаранчевої революції називали поряд з децентралізацією і федералізацією, збереженням віруючих у лоні Української православної церкви Московського патріархату також державний статус російської мови поряд з українською [5, с.38]. Виконуючи проросійські передвиборчі обіцянки і здійснюючи політичний тиск на Президента України,

¹³ <http://www.day.kiev.ua/poll/?pollID=47>.

¹⁴ Пахльовська О. Російська мова і демократія: нерозв’язана дилема історії // День.—2005.—15 лютого.—С.4.

Партія регіонів розгорнула після парламентських виборів 2006 р. процес надання місцевими радами російській мові статусу регіональної, який фактично урівнював її в правах з державною.

Першими рішення про надання російській мові статусу регіональної прийняли в Харкові. Натомість в місті станом на початок 2006 р. не існувало жодної української радіомовної радіостанції, жодного україномовного телеканалу. Більшість дитячих садочків та шкіл були російськомовними, а серед вищих навчальних закладів лише в Державній сільськогосподарській академії ім. Докучаєва більша частина предметів викладалася українською мовою¹⁵.

За надання російській статусу регіональної в Донецькій облраді проголосувала більшість—115 з 133 присутніх на сесії депутатів. Крім того, донецькі депутати вирішили направити в Верховну Раду України звернення з пропозицією про надання російській мові статусу державної поряд з українською¹⁶. Депутати Донецької міськради теж одногосно прийняли рішення про регіональний статус російської¹⁷.

Аналогічні політичні рішення були прийняті 24 квітня 2006 р. в Луганській облраді. Про утиски російської мови регіонали стверджували в умовах, коли діловодство в Луганській обласній державній адміністрації було переведено на українську мову лише у 2006 р.¹⁸. Відзначимо, що новообрані депутати Луганської облради, як і 10-15 років тому не могли б бути обрані без погодження з тогочасними керівниками області О.Єфремовим і В.Тихоновим. Тільки раніше вони не ставили питання про роль російської мови в області, що свідчить про кон'юнктурний демагогічний підхід до вирішення цієї проблеми¹⁹.

Донецька і Луганські обласні прокуратури здійснили спроби опротестувати рішення облрад про регіональний статус російської. Проте, 2 червня 2006 р. Луганська облрада відхилила протест прокурора Луганщини Ю.Удар-

¹⁵ Каратаєв О. Московська експансія в Харкові // Шлях перемоги.—К., 2006.—5 липня.—С.14.

¹⁶ Вести регіона.—Луганск, 2006.—24 мая.—С.7.

¹⁷ Куц П. “Міський язик” поперед інших справ біжить // Україна молода. – 2006. – 30 травня. – С.2.

¹⁸ Гаврош О. Східна брама України // Україна молода. – 2006. – 8 червня. – С.11.

¹⁹ Скороход Н. Кто правит Луганской областью? // Ракурс-плюс.—Луганск, 2006.—24 мая.—С.5.

цова²⁰. У свою чергу у січні 2007 р. ухвалу Ворошиловського районного суду Донецька про незаконне надання російській мові статусу регіональної підтвердив і Апеляційний суд краю²¹.

29 травня 2006 р. сесія Миколаївської облради ухвалила надати російській мові статус регіональної на території області [14, с.1; 29, с.10]²². Натомість депутати Одеської облради продемонстрували особливу позицію в питанні надання російській мові статусу регіональної. Вони своїм розпорядженням “Про реалізацію на території Одеської області конституційних норм і положень законів України “Про мови в Українській РСР” зі змінами і “Про ратифікацію європейської Хартії регіональних мов чи мов меншин” не просто закріпили вільне використання російської мови як мови міжнаціонального спілкування, а визнала такий же статус для мов інших національних меншин на окремих територіях²³ [53, с.4]. Тобто, єдине, що зробили депутати, то це конкретизували дію Хартію в частині використання російської мови не називаючи при цьому її регіональною.

У Криму під час передвиборчої боротьби у 2006 р. партійні організації блоків “За Союз”, блоку С.Куніцина, блоку “За Януковича”, Народної опозиції, блоку “Не так”, і КПУ також активно виступали за надання російській мові статусу другої державної в Україні²⁴ [112].

У свою чергу рішення Дніпропетровської міської ради надати російській мові статус регіональної спонукало деяких патріотів до радикальних дій. Зокрема, голодування розпочав, прикутий до дверей міськради дніпропетровець І.Прядко [12, с.3]. Прокурор Дніпропетровська М.Горностаєв також опротестував у суді рішення міськради від 24 травня 2006 р. про надання російській мові статусу регіональної [14, с.2].

У відповідь на такі дії облрад і міськрад Президент України доручив Генеральній прокуратурі оскаржити в судах рішення місцевих рад про регіо-

²⁰ Україна молода. – 2006. – 3 червня. – С.1.

²¹ Ганущак М. Донецьку—одну мову // Експрес. –2007.—18-25 січня.—С.8.

²² Балан С. Федерация: конец Украины или фундамент ее стабильности // Ракурс-плюс.—Луганск, 2006.—С.10.

²³ Перстнева Н. Три обращения к парламенту // Зеркало недели.—2006.—8 июля.—С.4.

²⁴ <http://www.materik.ru/index.php?section=analitics&bulid=134&bulsectionid=13850>.

нальний статус російської мови. Крім того, було заявлено, що В.Ющенко чекає, щоб судді Конституційного Суду роз'яснили депутатам місцевих органів влади, що входить у їх компетенцію [13, с.1].

В “мовних рішеннях” 2006 р. місцевих рад Півдня і Сходу України проглядалося не намагання вирішити проблему, а продовження передвиборної риторики і спроби шантажу помаранчевої влади. Прихильники регіонального статусу російської мови об'єктивно були зацікавлені в тому, щоб посилювався культурно-символічний вплив Росії в Україні. Це принесло б їм політичні дивіденди, а також створило попит на ринку політичних ідей²⁵ [44, с.20].

Дії місцевих рад Сходу і Півдня України викликали численні заяви-протести. Так, Рада Національної спілки письменників України на своєму засіданні 30 травня 2006 р. розцінила ухвали про надання російській мові статусу регіональної як грубе порушення Конституції України і міжнародних законів. У випадку продовження “сепаратистської агресії” письменники заявили, що готові “до найрадикальніших засобів захисту своєї Батьківщини, її серця, душі, розуму—рідної української мови”²⁶ [45, с.3].

Захисники української мови також зазначали, що ратифікована Верховною Радою України 15 травня 2003 р. Європейська Хартія регіональних мов не відповідає об'єкту і цілям автентичної хартії і дає підстави для маніпулювання нею. Вони відзначали, що Хартія стосується винятково мов національних меншин, що потребують захисту і підтримки (кримськотатарська, караїмська, гагаузька, роменська, новогрецька мови)²⁷ [45, с.3]. Натомість спроби зміни лозунгу про введення другої державної мови на закріплення за російською мовою статусу офіційної розглядаються як демагогічний прийом, оскільки офіційна мова частиною дослідників розглядається як “політико-юридичний синонім державної”²⁸.

²⁵ Фельдман А. Языкатая проблема // Зеркало недели.—2006.—8 июля.—С.20.

²⁶ Відозва Ради Національної спілки письменників України // Голос України.—2006.—10 червня.—С.3.

²⁷ Відозва Ради Національної спілки письменників України // Голос України.—2006.—10 червня.—С.3.

²⁸ Говгаленко В. Язык в поствыборном соусе . Каковы перспективы решения одной из важнейших проблем // Зеркало недели.—2006.—3 июня.—С.21.

Натомість в російських ЗМІ “парад регіональних мов” розцінили як об’єднавчий фактор для всіх регіонів України, де теза, що Україна—не Росія, вірніше, що антиРосія, не поділяють. При цьому навіть авторитетні засоби масової інформації дозволяли собі робити заяви про штучність створення української мови, що без державного тиску “навіть в україномовних регіонах чиста українська витісняється русифікованим суржиком, а в решті випадків говорять і зовсім не напружуючись на російській, точніше на південноросійській”²⁹ [36].

Одночасно розроблена ще у 1997 р. і доповнена у 2003 р. держпрограма “Здійснення комплексних заходів з усебічного розвитку української мови” не виконувалася. Багато фінансово-бюджетних ініціатив у цій галузі завершилося непрозорим розподілом коштів, незавершеними проектами, фільмами, що так і не побачили ефіру (тільки у 2006 р. мовне питання коштувало державі 4 мільйони гривень плюс 3 мільйони гривень виключно на діяльність “Просвіти”) [21, с.16].

Внесення В.Ющенком в ніч з 2 на 3 серпня 2006 р. кандидатури В.Януковича на посаду прем’єр-міністра знаменувало закінчення парламентської кризи. Президент України у нічному зверненні мотивував своє рішення необхідністю “звести обидва береги Дніпра”. Рішення В.Ющенка підкріплювалося підписанням головою Верховної Ради України, Прем’єр-міністром України і лідерами парламентських Партії регіонів, “Нашої України”, Соцпартії “Універсалу національної єдності”, яким було закріплено єдність нації, припинено дискусію про статус мов, висловлено побажання щодо церковного питання, поставлено крапку щодо організації земельних відносин і структурних реформ, прийнято рішення щодо основ зовнішнього курсу.

Проте між початковим варіантом президентського тексту “Універсалу національної єдності” і підписаним 3 серпня 2006 р. документом існували певні відмінності, які засвідчили певний відступ в декларуванні унітарності і соборності країни. Так, статус української мови як державної та мови офіційного спілкування органів влади визнавався в обох варіантах документу, але в

²⁹ <http://old.radiomayak.rfn.ru/interview/06/02/27/44392.html>.

підписаному Універсалі було знято формулювання про статус української мови як **єдиної** державної мови, а серед мов національних меншин виокремлювалася російська, що ставило їх у не рівні умови [17, с.4; 20, с.2].

Попри сподівання, прихід до влади Партії регіонів України не зупинив ініціативи щодо підвищення статусу російської мови. Уже в середині жовтня 2006 р. депутати Верховної Ради АРК 78 голосами із 89 ухвалили Постанову “Про хід виконання Постанови Верховної Ради АРК від 15 квітня 1998 року №1505-1 “Про забезпечення функціонування державної, російської та інших національних мов в АРК”. У документі містилося звернення до Президента, Прем’єра й Голови Верховної Ради України з пропозицією надати російській мові державного статусу шляхом винесення даного питання на всеукраїнський референдум. Крім того, пропонувалося закріпити за російською мовою статус регіональної в тих областях, де вона є мовою більшості населення і внести відповідні зміни в редакцію аж 15 законів України.

Одночасно в Верховній Раді України для надання російській мові статусу регіональної були зареєстровані чотири законопроекти (“Про регіональні мови і мови меншин”, а також пропозиції змін в законопроектах про місцеве самоврядування і судочинство). У зв’язку з цим важко не погодитися з народним депутатом України Р.Чубаровим, який оцінив законопроекти як “повзучу русифікацію”, яка подається під прикриттям “підклубання про інші мовні меншини”, але є “фронтальним наступом” Росії для збереження постійної напруги в країні [63, с.2-3].— Самар В. “Лесок” за “дубом” // Зеркало недели.—2006.—21 октябрю.— С.3.

Отже, попри відсутність утисків російськомовного населення країни зі сторони влади в незалежній Україні, окремі політичні сили заради досягнення вузькопартійних інтересів здійснювали спроби домогтися надання російській мові поряд з українською статусу державної. Загострення політиками уваги суспільства до статусу російської мови дозволяло відволікти увагу населення південних і східних регіонів країни від соціально-економічних злигоднів та численних порушень прав і свобод людини, підвищити партійні рейтинги, а

можливо і реалізувати якісь зовнішні зобов'язання. Підсумовуючи зазначимо, що ідеалом мовної політики можна вважати збереження єдиною державною мовою української поряд з реальним забезпеченням функціонування місцевих мов в місцях компактного проживання етносів, і передусім корінних народів, а також забезпечення можливості отримання освіти на рідній мові для представника будь-якої національності в Україні.

1. Лебедев В.В., Гончаренко В.Н. Православная Церковь не торгует индульгенциями // *Голос Донбасса*. – Донецк, 2004. – 12 ноября. – С.2.
2. Пасхавер А. экономический кризис: не будьте зверя // *Зеркало недели*. – 2004. – 4 декабря. – С.13.
3. Кульчинський Р. Начальник Донбасу // *Галицькі контракти*. – 2004. – 6 грудня. – С.22-24.
4. Юрченко А. Кризис на глиняных ногах // *Украина – Центр*. – Кировоград. – 2004. – 24 декабря. – С.4.
5. Богданович В. Що ж буде після паузи? Стратегія Росії у боротьбі за Україну: найближче завдання – вибори 2006 р. // *Політика і час*. – 2005. – №3. – С.37-40.
6. Мамонтова Э.В. Проблема билингвизма в Украине: регионально-политический аспект // *Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць*. – Одеса: Юридична література, 2004. – Вип.19. – С.124-132.
7. Південь-Захід: взаємопізнання з єднанням // *Світ молоді*. – Івано-Франківськ, 2005. – 15 вересня. – С.1.
8. Схід – Захід: разом назавжди // *if. ua*. – Івано-Франківськ, 2005. – 25 серпня. – С.2.
9. Бублик М. Де кордони для чужини // *Україна молода*. – 2005. – 21 липня. – С.8-9.
10. Параскевич Т. Україні пророкують розпад // *Експрес*. – 2005. – 10-17 листопада. – С.4.

11. Злобіна О. Латентні чинники регіональних опозицій (1994 – 2004 рр.) // Соціальні виміри суспільства. Вип.8. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2005. – С.25-41.
12. Ганущак М. “За рідну мову я готовий на все” // Експрес. 2006. – 1-8 червня. – С.3.
13. Україна молода. – 2006. – 3 червня. – С.1.
14. Україна молода. – 2005. – 30 травня. – С.1,2.
15. Майборода О.М. Про підходи до розв’язання національного питання в Україні за умов багатопартійності // Україна ХХ ст. Проблеми національного відродження. Збірник наукових праць. – К.6 наукова думка, 1993. – С.146-163.
16. Філенко В. Шаг, который необходимо было сделать // Зеркало недели.— 2006.—5 августа.
17. Ющенко В. Я розумію всю складність цього рішення // Україна молода.— 2006.—4 серпня.—С.4.
18. Грицак Я. Страсті за націоналізмом. Історичні есеї.—К.: Критика, 2004.— 344 с.
19. Бевзенко Л.Д. Регіон як явище соціальної самоорганізації // Практична філософія.—2006.—№2.—С.166-173.
20. Універсал національної єдності // Дзеркало тижня.—2006.—29 липня.—С.2.
21. Ботанова К. Монополія на мову // Дзеркало тижня.—2006.—1 липня.—С.16.
22. Дьомін О. Політика регіонального розвитку в умовах поглиблення ринкових реформ в Україні // Економіка України.—2003.—№6.—С.4-13.
23. Воронов О., Логінов О. Вінницьким соціологам можна довіряти // Вінницькі відомості.—Вінниця, 2006.—26 жовтня.—С.4.
24. Кононов І.Ф. Донбас в етнокультурних координатах України (соціологічний аналіз). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора соціологічних наук (22.00.04—спеціальні та галузеві соціології).—К.: Вид-інформ. Центр Луганського національного педагогічного університету імені Т.Шевченка, 2005.—31с.

25. Державний архів Вінницької області (далі—ДАВО), ф П-87, оп.27, спр.6 (Протокол II пленуму міськкому Компартії України (18 квітня 1991 р.).—94 арк.
26. Грицик Ю. Чому і в чому ми різні? // Експрес.—2006.—2-9 листопада.—С.10.
27. ДАВО, ф. П-136, оп.88, спр.134 (Інформації і інші документи, спрямовані ЦК КПРС і ЦК Компартії України з питань організаційно-партійної, масово-політичної роботи і іншого (27 лютого 1991—12 серпня 1991 р.).—21 арк.
28. ДАВО, ф. П-136, оп.88, спр.116 (Протокол №12 засідання бюро обласного комітету Компартії України. 23 березня 1991 р.).—37 арк.
29. Балан С. Федерация: конец Украины или фундамент ее стабильности // Ракурс-плюс.—Луганск, 2006.—С.10.
30. Dančák V., Pavka M. Národnostní politika ne Ukrajiě—vývoj a efekty // Dančák V., Fiala P. Národnostní politika v postkomunistických zemích.—Brno: Masarokova univerzita, 2000.—s.239-254.
31. Сушко О. Електоральний розкол України: білорусизація починається з регіонів // Політична думка.—2002.—№1.—С.24-31.
32. Бондаренко К., Яценко Д. Нова незалежність. Чи загрожує Україні доля Вавилонської вежі? // Поступ.—Львів, 2001.—15-21 листопада.—С.1, 4.
33. <http://www.day.kiev.ua/poll/?pollID=47> (перегляд 9 грудня 2006).
34. Михальченко Н.И., Андрущенко В.П. Беловежье. Л.Кравчук. Украина 1991-1995.—К.: Центр духовной культуры, 1996.—512 с.
35. Власюк О., Прозорова Н. Карта регіоналізму в колоді маргінальних еліт // Віче.—2004.—№10.—С.58-61.
36. <http://old.radiomayak.rfn.ru/interview/06/02/27/44392.html> (перегляд 8 січня 2007 р.).
37. Тернопільський І. А ми такі різні // Експрес.—2007.—4-11 січня.—С.9.
38. Дергачов А.Украинско-российские отношения—европейский и евразийский контекст // Полис.—2000.—№6.—С.110-121.

39. Цибулько В. Україна—імперія // Експрес.—2003.—31 липня—7 серпня.—С.12.
40. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищих навч. Закладів /За заг. Ред. А.Колодій. – К.: вид-во “Ай-бі”, 2002. – 684 с.
41. Лагутин А.В. Этнические аспекты институционализации политического процесса на Украине // Полис.—2001.—№4.—С.100-107.
42. Говгаленко В. Язык в поствыборном соуде . Каковы перспективы решения одной из важнейших проблем // Зеркало недели.—2006.—3 июня.—С.21.
43. Андрийчук О. Бремя толерантности: о статусе языка и демократических стандартах // Зеркало недели.—2006.—8 июля.—С.20.
44. Фельдман А. Языкатая проблема // Зеркало недели.—2006.—8 июля.—С.20.
45. Відозва Ради Національної спілки письменників України // Голос України.—2006.—10 червня.—С.3.
46. Пахльовська О. Російська мова і демократія: нерозв'язана дилема історії // День.—2005.—15 лютого.—С.1, 4.

Адамович С. Дезінтеграційні ризики та мовна політика в Україні (1991-2006 рр.). У статті аналізується роль мовного питання в процесі становлення незалежної України, досліджуються спроби окремих політичних сил використати фактор російської мови для дезінтеграції країни. Автор обґрунтовує необхідність збереження за українською статусу єдиної державної мови поряд з реальним забезпеченням функціонування мов національних меншин.

Ключові слова: мовна політика, незалежна Україна, друга державна мова, регіональна мова, мова міжнаціонального спілкування, сепаратизм.

1.Прізвище, ім'я та по-батькові: **Адамович Сергій Васильович**

Місце роботи: **Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.**

Посада: **доцент кафедри теорії та історії держави і права Юридичного інституту.**

Науковий ступінь та вчене звання: **кандидат історичних наук.**

Адреса: робоча: вул Шевченка, 57, м .Івано-Франківськ, 76000; домашня: вул. Будівельників, 27/119, м.Івано-Франківськ, 76000

Номер телефону – службовий: (8-03422) 59-61-33; домашній (8-03422) 61765; 8-050-188-11-22.

e-mail: adamovych@mail.ru

2. Тема виступу: “Дезінтеграційні ризики та мовна політика в Україні” (напрямок: Державотворення та націєтворення в Україні).

4. Методологічний підхід до розгляду проблеми характеризується на поєднанні політологічного, правничого та конкретно-історичного аналізу. Широко застосований метод порівняльного аналізу, методика узагальнення та синтезу однотипних політичних явищ та соціальних феноменів, принципи об’єктивності та історизму.

5. Автором використано наукові дослідження О.Бойка, Я.Грицака, В.Заблоцького, О.Майбороди, Е.Мамонтової, І.Кононова, Н. Пашиної, М.Рябчука, які дають оцінки дезінтеграційним рухам в Україні і аналізують мовну політику в Україні.